

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA SODIR ETILAYOTGAN HUQUQBUZARLIKLARNING OQIBATLARI

Esonov Elbek Sayfulla o'g'li

*Toshkent shahar IIBB Shayxontohur tumani IIO FMB 1-sonli IIB HPB profilaktika
inspektori leytenant*

***Annotatsiya.** Ushbu maqola ma'lumotlarning buzilishi va kiberhujumlardan tortib mualliflik huquqining buzilishi va maxfiylikning buzilishigacha bo'lgan turli xil buzilishlarni o'rganadi. Adabiyotlarni keng qamrovli tahlil qilish orqali ushbu tadqiqot it buzilishlarini tadqiq qilishda qo'llaniladigan usullarni o'rganadi, natijada yuzaga keladigan oqibatlarni muhokama qiladi va oldini olish va kamaytrish strategiyasini taklif qiladi.*

***Kalit So'zlar:** Axborot texnologiyalari, qoidabuzarliklar, oqibatlar, kiberxavfsizlik, maxfiylik, etika.*

Axborot texnologiyalari zamonaviy jamiyatda ajralmas bo'lib qolgan ko'plab texnologiyalar va amaliyotlarni qamrab oladi. Biroq, uning tarqalishi axloq, qonuniylik va xavfsizlik bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi. Axborot texnologiyalari sohasidagi buzilishlar turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin, jumladan, ma'lumotlarning buzilishi, intellektual mulk o'g'irlanishi, zararli dasturlarning tarqalishi va maxfiylikning buzilishi. Ushbu qoidabuzarliklar nafaqat shaxslar va tashkilotlarga bevosita tahdid soladi, balki kengroq ijtimoiy ta'sirga ham ega. Ushbu maqola Axborot texnologiyalari qoidabuzarliklarning oqibatlarini tahlil qilish, mavjud adabiyotlardan tushunchalar olish va ushbu muammolarni samarali hal qilish bo'yicha tavsiyalar berishga qaratilgan.

Axborot texnologiyalari sohasidagi buzilishlar ham shaxslar, ham tashkilotlar uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Ba'zi umumiy qoidabuzarliklar va ularning oqibatlari quyidagilardan iborat:

•Ma'lumotlar buzilishi: maxfiy ma'lumotlarga ruxsatsiz kirish ma'lumotlar buzilishiga olib kelishi mumkin. Oqibatlarga qonuniy jazolar, sud jarayonlari va mijozlar ishonchini yo'qotish tufayli moliyaviy yo'qotishlar kirishi mumkin. Bundan tashqari, shaxsiy ma'lumotlarni etarli darajada himoya qilmaslik uchun tartibga soluvchi jarimalar bo'lishi mumkin.

•Intellectual mulkni o'g'irlash: mualliflik huquqi bilan himoyalangan dasturiy ta'minot yoki mulkiy ma'lumotlar kabi intellektual mulkni o'g'irlash qonuniy choralar, moliyaviy jarimalar va kompaniya obro'siga putur etkazishi mumkin. O'g'irlangan ma'lumotlar raqobatchilar yoki zararli aktyorlar tomonidan o'z daromadlari uchun ishlatilishi mumkin, bu esa asl egasiga katta zarar etkazadi.

•Kiberxavfsizlik hujumlari: tarqatilgan xizmatni rad etish hujumlari yoki zararli dasturlarni tarqatish kabi kiberhujumlarni o'tkazish xizmatlarning buzilishiga, moliyaviy yo'qotishlarga va obro'ga zarar etkazilishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, bunday hujumlarning jinoyatchilari qo'lga olinsa, jinoiy javobgarlikka tortilishi va qamoqqa olinishi mumkin.

•Qoidalarga rioya qilmaslik: umumiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi Nizom yoki tibbiy sug'urta portativligi va hisobdorligi to'g'risidagi qonun kabi it qoidalariga rioya qilmaslik huquqiy oqibatlarga, jumladan jarima va sanksiyalarga olib kelishi mumkin. Ushbu qoidalar shaxslar ma'lumotlarining maxfiyligi va xavfsizligini himoya qilish uchun mo'ljallangan.

•Dasturiy ta'minot qaroqchiligi: litsenziyasiz dasturlardan foydalanish yoki pirat dasturlarni tarqatish mualliflik huquqi qonunlarini buzadi. Buning oqibatlari dasturiy ta'minot kompaniyalari tomonidan qonuniy choralar, moliyaviy jarimalar va tashkilot obro'siga zarar etkazishni o'z ichiga olishi mumkin. Bundan tashqari, pirat dasturlarda zararli dastur yoki zaifliklar bo'lishi mumkin, bu tizimlar va ma'lumotlar uchun xavfsizlik xavfini tug'diradi.

•Xodimlarning noto'g'ri xatti-harakatlari: xodimlar tomonidan it resurslaridan noto'g'ri foydalanish, masalan, maxfiy ma'lumotlarga ruxsatsiz kirish yoki kompaniya qurilmalaridan noto'g'ri foydalanish intizomiy harakatlarga, ishni tugatishga va huquqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Tashkilotlar bunday www.pedagoglar.org

noto'g'ri xatti-harakatlarning oldini olish va aniqlash uchun siyosat va monitoring tizimlarini amalga oshirishi mumkin.

- Maxfiylik buzilishi: shaxsiy ma'lumotlarini noto'g'ri ishlatish orqali shaxslarning maxfiylik huquqlarini buzish qonuniy majburiyatlar, jarimalar va obro'ga zarar etkazishi mumkin. Bunga ruxsatsiz kuzatuv, kuzatuv yoki shaxsiy ma'lumotlarni roziligisiz sotish kabi amaliyotlar kiradi.

- O'g'irlanishi: qalbaki maqsadlar uchun o'g'irlik yoki shaxsiy ma'lumotlarni suiiste'mol shaxslar va tashkilotlar uchun ham og'ir oqibatlarga olib kelishi mumkin. Jabrlanganlar moliyaviy yo'qotishlarga, kredit ballariga zarar etkazishi va hissiy qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Jinoyatchilar qo'lga olinsa, jinoiy javobgarlikka tortilishi va qamoqqa olinishi mumkin.

Axborot texnologiyalari sohasidagi qoidabuzarliklar keng ko'lamli oqibatlarga olib kelishi mumkin, shu jumladan jalb qilingan shaxslar va tashkilotlar uchun huquqiy, moliyaviy va obro'ga zarar. Jismoniy shaxslar va korxonalar uchun at buzilishi bilan bog'liq xavflarni kamaytirish uchun axloqiy me'yorlar, sanoat qoidalari va eng yaxshi amaliyotlarga rioya qilish juda muhimdir.

Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, Axborot texnologiyalari buzilishlarini bartaraf etish texnologik, tashkiliy, huquqiy va axloqiy o'lchovlarni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Shifrlash, kirishni boshqarish va kirishni aniqlash tizimlari kabi kiberxavfsizlik choralari kuchaytirish ma'lumotlarning buzilishi va kiberhujumlar xavfini kamaytirish uchun juda muhimdir. Xuddi shunday, mustahkam maxfiylik siyosatini amalga oshirish va umumiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi Nizom kabi me'yoriy asoslarga rioya qilish shaxslarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishga yordam beradi. Axloqiy ongini targ'ib qilish va it sohasida mas'uliyatli xulq-atvor madaniyatini rivojlantirish axloqiy buzilishlarning oldini olish va javobgarlikni ta'minlash uchun juda muhimdir.

Xulosa va takliflar:

Axborot texnologiyalari buzilishi shaxslar, tashkilotlar va umuman jamiyat uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu qoidabuzarliklarning

oqibatlarini tushunish va tegishli choralarni ko'rish orqali manfaatdor tomonlar xavflarni kamaytirishi, aktivlarni himoya qilishi va axloqiy me'yorlarga rioya qilishi mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlar Axborot texnologiyalari landshaftda paydo bo'layotgan tahdidlarni o'rganishni davom ettirishi va ularni samarali hal qilish uchun innovatsion echimlarni ishlab chiqishi kerak. Akademiya, sanoat va siyosatchilar o'rtasidagi hamkorlik xavfsizroq va bardoshli raqamli muhitni yaratish uchun juda muhimdir.

Axborot texnologiyalari sohasidagi buzilishlarning oqibatlari ko'p qirrali bo'lib, moliyaviy yo'qotishlar va obro'ga etkazilgan zarardan axloqiy dilemma va ijtimoiy zarargacha. Ushbu muammolarni faol ravishda hal qilish va kiberxavfsizlik, maxfiylik va axloq qoidalariga yaxlit yondashuvni qo'llash orqali manfaatdor tomonlar raqamli asrda ishonch, innovatsiya va barqarorlikni targ'ib qilishlari mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Filipenko, T.V. and Kalaida, V.V., 2007. Informatsiina bezpeka [Information security]. Donetsk: DIuI LDUVS
2. Holubiev, V.O., 2003. Informatsiina bezpeka: problemy borotby z kiberzlochynamy [Information security: problems of combating cybercrime]. Zaporizhzhia: ZIDMU
3. Istoriia Internetu vid Arpanet do sohodni [The history of the Internet from Arpanet to the present day]. [online] Available at: [Accessed 28 March 2020]
4. Malii, M. and Bilenchuk, P., 2019. Kibersvit u novomu tysiacholitti. Khto vony: kiberzlochyntsi, kibershakhray, kiberterorysty? [Cyberspace in the new millennium. Who are they: cybercriminals, cybercriminals, cyberterrorists?]. Yurydychnyi visnyk Ukrainy, [online] 39, pp.14-15.
5. Nikulesku, D., 2019. Kiberbezpeka: vrazlyvi momenty [Cybersecurity: vulnerable points].
6. Vasyliiev, A.A. and Pashniev, D.V., 2013. Osoblyvosti kvalifikatsii zlochyniv u sferi vykorystannia EOM (kompiuteriv), system ta kompiuternykh merezh

i merezh elektrosvyazku [Features of qualification of crimes in the field of use of computers, systems and computer networks and telecommunication networks]. Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy, 5, pp.34-42.

7. Baxtiyor o'g'li, R. I. (2023). Methods for searching and using maps using internet resources in geography lessons. Journal of Universal Science Research, 1(11), 545-548.